

Рецензія

на дисертаційну роботу

Бялоновича Сергія Володимировича

«Особливості впливу щоденних стресорів війни на психічне здоров'я цивільного населення»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

у галузі знань 05 — Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 - Психологія

1. Актуальність теми Дисертаційне дослідження С. В. Бялоновича присвячене надзвичайно актуальній проблемі сучасної психологічної науки та практики – впливу тривалої війни на психіку цивільного населення. Актуальність зумовлена тим, що в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України поряд із безпосередньо травматичними подіями (ПТСР, гострі стресові реакції) системоутворювальне значення набуває повсякденний (кумулятивний) стрес. Автором обґрунтовано, що тривала війна формує складне середовище життєдіяльності, у якому щоденні стресові впливи (вимушені переміщення, ізоляція, розрив соціальних зв'язків, економічна нестабільність, загроза обстрілів) накопичуються й поступово змінюють когнітивні, емоційні та поведінкові патерни людини. Робота своєчасно зміщує фокус із суто клінічного, травма-орієнтованого підходу на ширший психосоціальний аналіз повсякденності.

2. Зв'язок з науковими програмами, планами, темами Тема дисертаційної роботи тісно пов'язана з проблематикою науково-дослідної роботи відділу психології політико-правових відносин Інституту соціальної та політичної психології НАПН України в межах наукової теми «Психологічні чинники готовності індивідуальних і колективних суб'єктів до конструктивної поведінки у надзвичайних ситуаціях» (2020–2022), державний реєстраційний номер 0120U000157.

3. Наукова новизна отриманих результатів Наукова новизна дослідження не викликає сумнівів. Уперше визначено та описано особливості впливу саме *прямих* і *непрямих* щоденних стресорів війни на вектори психічного здоров'я цивільного населення, що дало змогу виявити їхній системний і багатовимірний характер. Дисертантом встановлено три типові конфігурації адаптаційної відповіді на хронічний воєнний стрес (екзистенційну мобілізацію, виснажену адаптацію та продуктивну залученість). Крім того, розроблено та валідизовано новий психодіагностичний інструмент – «Українську шкалу щоденних стресорів війни» з доведеною двофакторною структурою.

4. Практичне значення Практичне значення результатів полягає у розширенні можливостей діагностики, профілактики й психологічної підтримки населення. Розроблена «Українська шкала щоденних стресорів війни» є готовим інструментом для скринінгу рівня повсякденного стресу в медико-психологічних структурах та громадах. Кластерна типологія адаптаційних реакцій дає практичне підґрунтя для створення адресних диференційованих психотерапевтичних програм із застосуванням методів КПТ та гештальт-терапії.

5. Обґрунтованість і достовірність результатів (Методологічний апарат та Емпірична частина) Дослідження побудовано на високому методологічному рівні з використанням квазіекспериментального дизайну. Вибіркова сукупність є репрезентативною та масштабною: загалом охоплено 1300 респондентів (364 особи на етапі апробації та 936 осіб у межах основного дослідження), відібраних за квотним принципом із урахуванням регіонального представлення. Методологічний апарат є адекватним: використано адаптовану дисертантом методику «Індивідуальна модель психологічного здоров'я» (А. Козлов), авторську «Українську шкалу щоденних стресорів війни» та шкалу PSS-10. Достовірність результатів підтверджена застосуванням сучасних статистичних методів: t-критерію Стюдента, U-критерію Манна-Уїтні, однофакторного та двофакторного ANOVA, факторного та кластерного аналізу.

6. Повнота викладу в публікаціях Основні результати дисертації повно висвітлено в 11 одноосібних публікаціях. Серед них: 1 методичний посібник, 3 статті у фахових наукових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз, 1 стаття у міжнародному виданні ОЕСР та 6 матеріалів конференцій. Це повністю відповідає вимогам МОН України до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

7. Академічна доброчесність та етичні аспекти Дисертація містить результати власних досліджень, використання ідей та текстів інших авторів має належні посилання. Автор ретельно підійшов до етичних аспектів: враховано ризики ретравматизації, використано нейтральне інформування респондентів та забезпечено анонімність і конфіденційність при проведенні опитувань.

8. Дискусійні положення та зауваження Попри високу оцінку дисертаційної роботи, вважаю за доцільне висловити деякі міркування дискусійного характеру:

1. Автор фахово, ретельно та цілком обґрунтовано розробляє психодіагностичний компонент у своїй роботі. Проте постає питання: як у практичній діяльності, особливо в «полях», фахові психологи\психотерапевти та фахівці ПЗПСП зможуть коректно (і в практичному, і в етичному плані) використовувати психодіагностичний інструментарій (зважаючи на виклики «польової» роботи, динаміку зміни «значень» та «чутливості»? Чи можуть ці результати дисертаційного дослідження бути широко розповсюджені у практику ПЗПСП, чи вони будуть тільки для вузького кола фахівців, що досліджують проблеми психічного здоров'я? Чи існує потенційна небезпека під час діагностики не відрізнити реальну зміну стресового середовища респондента від потенційних коливань «значень\визначень» та чутливості самих шкал?
2. У практичних рекомендаціях пропонується інтегративне застосування когнітивно-поведінкової та гештальт-терапії для підтримки осіб з різними профілями адаптації. Проте в реаліях масового потоку постраждалих та браку часу хотілося б почути думку автора щодо можливості перекладу цих глибинних підходів у формати короткотривалої кризової інтервенції (напр., у роботі мобільних бригад, кризових «гарячих» та «проактивних» ліній тощо).

Висловлені зауваження не знижують загальної високої оцінки науково-практичного значення дисертаційної роботи та мають характер наукової дискусії.

9. Загальний висновок Дисертаційна робота Бялоновича Сергія Володимировича «Особливості впливу щоденних стресорів війни на психічне здоров'я цивільного населення» є завершеною, самостійною науковою працею, що має високу наукову новизну, теоретичне та практичне значення. За актуальністю, обсягом і рівнем виконання, обґрунтованістю висновків дисертація відповідає Вимогам до оформлення дисертації (Наказ МОН №40 від 12.01.2017) та Порядку присудження ступеня доктора філософії (Постанова КМУ №44 від 12.01.2022), а її автор, Бялонович С. В., заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 – Психологія.

Рецензент: Віктор Вус, кандидат психологічних наук, доцент, старший науковий співробітник Відділу психології малих груп та міжгрупових відносин

Дата: